

ОМЕЛЯН ПАРТИЦЬКИЙ (1840–1895) – НАРОДОВЕЦЬ ІЗ 1860-ИХ РОКІВ

У статті йдеться про життя і діяльність Омеляна Партицького, одного із чільних представників народовського руху, що сформувався у Галичині у 60-их рр. XIX ст. Увагу присвячено діяльності Омеляна Партицького як ініціатора вдалих видавничих проєктів товариства «Просвіта», укладача популярних видань і збірників: «Зоря. Читаночка для сільських людей» (1869, 1870), «Народний календар» (1870), редактора часописів «Письмо зъ Просвѣти» (1877–1878), «Газета Школьна» (1875–1879), «Зоря. Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ» (1880–1885), укладача шкільних підручників («Руська читанка для низшихъ класъ середніхъ шкіл» (1871), «Руска читанка для третьої класи шкіл народнихъ» (1878) та ін.

Представлено головний зміст видань. Акцентовано, як зростала увага до літературного наповнення часописів, як у періодичних виданнях, збірниках публікувалися твори авторів Галичини, Буковини (Ю. Федьковича, А. Вахнянина, М. Устияновича та ін.), і дуже важливе місце мали твори письменників Наддніпрянської України (Т. Шевченка, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, О. Стороженка та ін.). Співпраця, взаємодія, комунікування активних діячів Галичини і Наддніпрянщини, спільна культурно-громадська, видавнича діяльність сприяли утвердженню національної самосвідомості українців (русинів) Галичини, зміцненню єдиного українського мовно-літературного контексту.

Порушено тему конфліктів і співпраці О. Партицького і І. Франка у часописі «Зоря» (1880, 1883–1885). Висвітлено оцінку літературознавчої, видавничої, редакторської діяльності Омеляна Партицького у статтях Івана Франка.

Ключові слова: народовський рух, товариство «Просвіта», видавничі проєкти, редактор, часопис, Іван Франко.

Mariia KOTYK-CHUBINS'KA

State Institution «Ivan Franko Institute
of the National Academy of Sciences of Ukraine»
Lviv (Ukraine),
mczub2006@ukr.net

OMELYAN PARTYTSKYI (1840–1895) – A NATIONAL POPULIST FROM THE 1860S

The article deals with the life and work of Omelyan Partytskyi, one of the leading representatives of the national populists (narodovtsi) movement, which arose in Galicia in the 60s of the 19th century. Manuscripts containing new biographical information about Partytsky have been submitted. Attention is paid to Partytskyi's activity as an initiator of successful publishing projects of Prosvita society, compiler of popular publications and collections «Zorya. A reading book for rural people» (1869, 1870), «People's Calendar» (1870), editor of the magazines «Pys'mo z Prosvity» (1877–1878), «Hazeta shkol'na» (1875–1879), «Zorya. Literary and scientific writing for Russian families» (1880–1885), compiler of school textbooks («Ruthenians Reader for the Lower Classes of Secondary Schools» (1871), «Ruthenians Reader for the Third Class of Folk Schools» (1878, etc.).

The main content of the publications is presented. The growing attention to the literary content of magazines, the publication in periodicals and collections of the works by authors from Galicia, Bukovyna (Yu. Fedkovych, A. Vakhnyanyn, M. Ustyianovych, etc.), and the highest importance of the works of Naddniprianska's Ukraine's writers (T. Shevchenko, Marko Vovchok, H. Kvitka-Osnovyanenko, P. Kulish, O. Storozhenko, etc.) is emphasized. Cooperation, interaction, communication of active figures of Galicia and Naddniprianska's Ukraine, joint cultural, social, and publishing activities contributed to establishing the national identity of Ukrainians (Ruthenians) of Galicia and strengthening the unified Ukrainian linguistic and literary context.

The problem of conflicts and cooperation between O. Partytsky and I. Franko in the magazine «Zorya» (1880, 1883–1885) was raised. Ivan Franko's assessment of Omelyan Partytskyi's literary, publishing, and editorial activity is covered.

Key words: national populists movement, the Prosvita Society, publishing projects, editor, magazine, Ivan Franko

Партицький Омелян Йосифович (Осипович) (псевд. і крипт.: Рафалович, Рафалович О., Рафалович О. П., Ряфалович О. П., Ом. Один, К. К., О. П., О. П. Р., П., П..., Р., Ом., Ом. П.; 28.05.1840, с. Тейсарова Жидачівського повіту (тепер с. Тейсарів Стрийського району Львівської області [13, с. 5]) – 20/21.01.1895, Львів) – український громадський та політичний діяч, педагог, редактор, видавець, історик, етнограф, мовознавець, літературний критик, письменник, член історичного відділення Академії знань у Кракові.

Педагогічна спадщина Омеляна Партицького стала об'єктом вивчення сучасних дослідників – Олександрі Качмар, Ганни Коцопей [12; 14], наукові підходи в його історичних розвідках проаналізував Іван Куций [16], діяльність у товаристві «Просвіта» на основі архівних матеріалів докладно вивчив Володимир Пашук [25]. У статтях Романа Горака, Федора Дисака висвітлено редакторство Ом. Партицького та І. Франка у часописі «Зоря» [7, 8]. Щодо сучасників Ом. Партицького, то його педагогічні, історичні, видавничі досягнення описав Іван Копач [13]. Ім'я Партицького, «виднійшого діяча Галицької України 60-их рр. XIX ст.», часто згадував у статтях і дослідженнях Іван Франко.

Метою нашої статті є висвітлити життєвий і творчий шлях Омеляна Партицького, окреслити головні досягнення його видавничої, редакторської, педагогічної

діяльності, представити контекст конфліктів і співпраці Івана Франка та Омеляна Партицького у часописі «Зоря», проаналізувати, на які позитиви і помилки у роботі Партицького вказав Франко у своїх статтях і дослідженнях.

Омелян Партицький народився у сім'ї Йосифа Партицького, який був парохом у с. Тейсарові. І. Копач зазначив, що Й. Партицький служив у тому селі від 1825 р. до 1879 р., із рукописів довідуємося, що у 30-их роках він був священником у с. Горпині коло Милятина на Золочівщині [13, с. 5; 3, Ф. 154. Спр. 1. П. 1. Арк. 1]. В короткому уривку автобіографії, що зберігається у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника, Ом. Партицький оповів історію своєї родини, згадав про атмосферу національної невизначеності, у якій проходило навчання його батька у Львівській духовній семінарії, про панування польської мови у шкільній освіті: «Мой дѣдъ бувъ родомъ зъ Россіи, зъ околиць Каменця Подѣльскаго. По смерти отца лишилось б сынѣвъ малолѣтныхъ; мати, не можучи сама ихъ виховати, вѣдвезла р. 1780 молодшихъ до Львова, де проживавъ єи родичъ, тогдѣшній віцеректоръ семинаріи, от[ець] Голдаєвичъ. Сей и обнявъ опѣку надъ сиротами, стараючись довести всѣхъ до священничого стану. Однакъ лишъ дѣдъ мой ставъ священникомъ; одень братъ єго затуживъ за родиною и черезъ Молдавію, куды не було

такъ стережено границѣ вернуть въ Россію назадъ; другой братъ – дуже даровитый молодець попавъ ся пѣдъ впливы оо. Кармелитѣвъ, змѣнивъ свѣй обрядъ и вступивъ до того ордену. Въ моѣй родинѣ розповѣдають про сцену, яка при тѣмъ переходѣ на обр[яд] лат[инський] відбулась мѣжъ от[цем] Голдаєвичемъ а тымъ адептомъ Кармелитѣвъ. Коли всѣ намовы не помагали, Голдаєвичъ повѣвъ свому вихованкови, що сей до року умре неприродною смертею. Оно такъ и сталось. Коли Кармелитъ Партицкій вертавъ разъ зъ вѣдпусту до Львова, конѣ середъ горы сполошились, фѣра вывернулась и приваливши ѣдучого розшматувала тѣло на кѣлька частей.

Мій отецъ бувъ парохомъ зразу въ Горпинѣ (коло Милятина въ Золочѣвскѣмъ [повіті], вѣдтакъ въ Тейсаровѣ (коло Стрия). Зъ семинарії не вынѣсь зовсѣмъ національного чувства; на дорогу патріотичну спровадивъ въ 30-ыхъ рокахъ его мылятынській дѣдичъ, Лодиньській – пѣдъ той часъ дуже ревный рускій патріотъ. Дома Лодиньского и мого отця уважались въ цѣлѣй Золочѣвщинѣ яко майже єдино руск. И по перенесеню до Тейсарова въ 40-ихъ рокахъ дѣмъ отця не перестававъ бути рускимъ <...>. Середъ такои, на скрѣзь рускои атмосфери, одержавъ я перше домашне вихованье» [З, Ф. 154. Спр. 1. П. 1. Арк. 1–2]. Перед навчаннем у початковій школі у Стрию (1846 р.) батько попередив: наука відбуватиметься

польською, тому усім вдома треба говорити по польськи. «Менѣ по тѣй промовѣ стало чудно <...> . Я вибѣгъ зъ комнаты до пасѣки, де страшно розплакавъ ся. // Коли нѣ намовы нѣ грозьбы не помагли, придумавъ отецъ оригинальный способъ». Привчити майбутнього учня до польської мови мав пастух гусей Мартин, який на службі у шляхтича-поляка набрався трохи польських слів. «Мартина я любивъ незвычайно, особливожь за те, що мене часто оборонювавъ передъ гусакомъ <...> . Мартина я послухавъ и ставъ говорити на его ладъ: грушка – gręshka, клюска – klęska, грубий – grębu и т. д. Зъ такою польщиною завезено мене до Стрия. Учителемъ 1 класы (“штубы”) бувъ тодѣ Лушпыньский. Заразь першої години взявъ мене на польску розмову» [З, Ф. 154. Спр. 1. П. 1. Арк. 2].

Далі Ом. Партицький вчився в Академічній (Бернардинській) гімназії Львова. «По скінченю гімназії вступив до духовного семинаря, котрий ще до недавна був одиноким розсадником інтелігенції не лише духовної але й свѣтської в Галицкій Руси і через те займає перше місце між чинниками, які вплинули на національне відроджене австрійских Русинів взагалі», зазначив Іван Копач [13, с. 5]. Під час навчання в духовній семінарії Омелян Партицький видавав рукописний гумористичний листок, що через часті конфіскації виходив під різними назвами – «Гомѣнь», «Фѣрманъ»

«Жельманъ» [З, Ф. 154. Спр. 21–23. П. 1; 27]. Партицький належав до таких студентів, які після закінчення теології не висвячувалися, а на підставі прослуханих додаткових курсів на філологічному факультеті, ставали викладачами. Так, 1864 року він склав учительський іспит з руської (української) мови і літератури, як головного предмета, а також з грецької і латинської мов, як предметів додаткових. Викладав у Чернівцях, Тернопільській державній гімназії (українську мову та літературу, класичні мови, 1864–1868 рр.). Від 1868 р. викладав у Львові – в Академічній гімназії (німецьку мову, 1868–1871 рр.), в обох Львівських учительських семінаріях (українську мову та літературу, 1871–1895 рр.). Здійснював фольклористичні, етнографічні студії.

Омелян Партицький належав до народовського руху, що на початковому етапі (у 60-их – 70-их рр. XIX ст.) мав культурно-просвітнє спрямування, відстоюючи далі (з 80-их рр.) суспільно-політичні позиції русинів / українців Галичини. 1867–1868 рр. працював у народовському журн. «Правда», був фактичним редактором видання. 1867 р. видав перший німецько-український словник: «Була се в значній частині праця збірної питомців семінарії. Перед Партицьким, бо ще в р. 1864 мав приготувати такий словарь в Відні сов. міністерияльній Григорій Шашкевич, та його робота ніколи друком не появилась» [13, с. 6].

Один із очільників культурно-освітнього товариства «Просвіта», заснованого у грудні 1868 р., що інституційно представляло народовський рух [1, с. 237]. Належав до віділу – керівного органу товариства, 1874 р. виконував обов'язки голови. Відповідно до Статуту товариства мало на меті «“пізнання і просвіту” народу шляхом вивчення усної народної творчості та виданнями просвітницького характеру» [25, с. 148].

У рамках діяльності «Просвіти» Омелян Партицький уклав і видав збірник «Зоря. Читаночка для сельських людей» (1869). Після короткого вступу про мету видання і про користь для читачів – «дечого навчитись, або и весело забавити ся» [11, с. 9], збірник містив Псалми (I і V), короткі науково-популярні статті, літературні твори, фольклорно-етнографічні матеріали (Н. Вахнянина «Дещо про людей», І. Верхрацького «Зазуля – Кукавка», Ю. Федьковича «Кѡнь і вѡльъ», Гр. Квітки «Панькова кобила» та ін.). Автором завершальних розділів, «Всячина (після Баронча)» та «Порадник лікарський», був сам Партицький, за підп. О. П. Рафалович (Омеляна Партицького із головним героєм роману Івана Франка «Перехресні стежки» Євгенієм Рафаловичем поєднує така спільна риса як самопошвята, служіння народній справі).

Збірник був невеликого обсягу (59 сторінок) і формату. Наклад першого видання (2000 примірників) за ціною, що покривала

лише собівартість друку (5 крейцерів), розійшовся за два тижні. Зважаючи на великий попит, 1870 р. Ом. Партицький уклав другу, третю та четверту книги серії за такими ж тематичними підходами. Про успіх цього видавничого проєкту писали О. Барвінський, І. Наумович. І. Франко зазначав: <...> народовці зав'язали у Львові товариство "Просвіту" і почали видавати книжечки для народу. Перші книжечки "Просвіти", що мали назву "Зоря, читаночка для селян і міщан", а були впорядковані д. Омеляном Партицьким, дуже сподобалися простому народові по Галичині, так що їх розкуплено до остатку» [30, т. 53, с. 260].

1870 р. Омелян Партицький розпочав ще один вдалий проєкт товариства «Просвіта», підготувавши «Народний календар» (перший наклад мав 3 тис. примірників). Календар-книжка містив астрономічні відомості: список днів року із поділом на тижні та місяці, час сходу і заходу сонця, місяця, а також історичні розвідки, поради господарський і лікарський, «часть забавну і поучаючу», інформацію про «важнѣши ярмарки въ Галичинѣ» [19]. Далі «Народный календарь на рѣк переступный 1872» (Коштомъ и заходомъ товариства «Просвѣта», редактор – Ю. Целевич) збагатився змістом: тут містилася таблиця з переліком усіх днів року паралельно за «грецьким» (григоріанським) і за «римським» (юліанським) літочисленням із прив'язкою до церковних свят / іменин; був річ-

ний церковний устав (дні посту); короткий єврейський («жидѣвській») календар; інформація про пори року, затемнення сонця і місяця. Після астрономічного, релігійного розділів у виданні була «Часть поучаюча и забавна»: історичний допис «Гетьман Павло Полуботокъ» (підп.: У. Ц.), вірші Ю. Федьковича, записи «Страхів» Дениса з Покуття (В. Ільницького), два оповідання (підп. Ф. З. [імовірно Федора Заревича] та без підпису). Виданням «Народного календаря» було започатковано тривалу – на 60 років – серію календарів-щорічників «Просвіти», на які був великий попит у Галичині. Їхній наклад постійно зростав і сягав 10–13 тис.

1872 р. Партицький власним коштом видав «студіум» «Провідні ідеї Тараса Шевченка» [24]. 1873 р. вийшла його збірка віршів «Поезії Омеляна Партицького» [23].

Був задіяний у виданні «Письмо зъ Просвѣти», щомісячного часопису товариства, що виходив від 1 жовтня 1877 до кінця 1878 р. Тут публікувалися статті про виховання дітей, про проблеми пияцтва, містилися дописи з господарської тематики, лікарські поради, поодинокі «вѣсти зъ рѣжнихъ сторонѣ» – з Галичини, і з-за кордону. Багато місця на шпальтах видання надавалося листам від дописувачів, передплатників газети, членів товариства. «Письмо з Просвіти» було засобом поширення новин, прокламацій, запросин до співпраці. У першому номері побіч інформації про те, що місячні гро-

шові внески учасників «Просвіти» становлять 25 крейцерів, уміщено подяку Володиславові Федоровичу за дар для товариства 2700 зр. (вартість одного золотого ринського або гульдена, становила 100 крейцерів).

Ом. Партицький – засновник і редактор двотижневика «Газета Школьна» (підзаголовок – «письмо педагогічне»), 27 трав. 1875–79 рр., – першої не лише в Галичині, а й в Україні педагогічної газети. Часопис виходив у друкарні Товариства імені Шевченка, мав обсяг 8 сторінок, передплату можна було замовити в редакції газети чи за адресою товариства «Просвіта». У «Газеті школьній» публікувалися педагогічні, дидактичні, методичні матеріали, висвітлювалися теми з фізики, хімії, біології, геометрії, руської (української) літератури, історії, агрономії. Літературний підрозділ містив історичні, етнографічні розвідки, переклади, художні твори. Розділ «Справи шкільні» присвячувано актуальним питанням освіти (навчальні плани, інструкції, законодавчі проекти тощо). Партицький, як редактор, був також активним дописувачем часопису, він подавав методичні розробки («препарації») до уроків читання у молодшій школі, статті з історичної, етнографічної тематики, вів рубрику «Новинки». Свої матеріали підписував Ом. П., О. П. Якщо у першому річнику «Газети школьної», 1875 р., літературні твори публікувалися в окремих номерах (повість «Дзвонярь (повість

зъ житя школьного – нап. Д. М.» (Д. М. – Данило Млака. – М. К.-Ч.) № 1, 2; «Турецьки бранць, оповѣданє Дан. Млаки.» – № 4, 5; «Чотыри поезіи Ник. Устыановича» № 7; «Золоте щастє (опов. народне), зъ языка словацкого на рускій переложивъ Ом. П.» (№ 12), то вже у третьому річнику (1877 р.), виразним стає літературний наголос видання: змінюється підзаголовок газети – «письмо педагогічно-літературне», художнім творам надається окремий розділ – «Повісті і поезії». 1877 р. у часописі було надруковано, зокрема, вісім оповідань Марка Вовчка, два оповідання Юрія Федьковича, і в кожному числі – поезії Тараса Шевченка (подекуди з коментарями Ом. Партицького). Увага до творів Марка Вовчка у часописі була не випадковою, саме накладом «Газети школьної» вийшло перше зібрання творів письменниці [6]. Олекса Засенко дуже критично оцінив тодішні редакторські втручання Омеляна Партицького: «Хоч у це видання ввійшли мало не всі написані до того часу українські твори Марка Вовчка, але культурно-громадське значення його було надто обмежене. Готувалося воно без відома автора. В текстах уміщених тут творів є чимало пропусків, друкарських помилок та інших недоглядів. Упорядник і редактор цього видання Ом. Партицький брав тексти з видань 1861, 1862 і 1865 років, які так само виходили в світ без нагляду письменниці й тому рясніли багатьма кричущими

помилками. Ті помилки й недогляди Партицький вирішив усунути по-своєму – “хірургічним” способом. У примітці до третього тома він так про це писав: “Третій том, виданий року 1865, переповнений такими численними похибками друкарськими, що в теперішнім виданню деякі уступи, по кінченості, треба було скоротити”. Таким чином, текст першого зібрання українських творів Марка Вовчка виявився страшенно попсованим – старими й новими друкарськими помилками, а також свавільним втручанням редактора, аж до написання ряду слів на галицький манір» [9, с. 8–9].

На шпальтах педагогічної газети Партицький відповідав на критику, висловлену у його бік. Коли Іван Верхратський, випускник природничого відділу філософського факультету Львівського університету (1868) та природничих курсів у Кракові (1874), письменник, перекладач, автор низки досліджень із лексикології, діалектології, у своїй статті «Кілька слів о словарі О. Партицького» [4] вказав на неправильне тлумачення німецьких слів, зокрема термінів, у німецько-руському словнику, на зайві неживані новотвори («“несмітний безбаш” виразів найчуднійше укованих» [4, с. 308]), то Партицький у своїй газеті опублікував відповідь [21]. І полеміка продовжилася. Тепер Верхратський замість «кількох слів» видав окрему брошуру, розписав історичні, етнографічні похибки у статтях Партицького, до-

давши ще й тему віршової невправності [5]. Розлогу завершальну відповідь Партицький знову подав у «Газеті Школьній». Він підкріпив свій статус і правоту суджень позитивними відгуками істориків, а критичні зауваження Верхратського знецінив через його нібито нефаховість: «Критику на історичні і етнографічні артикулы писати повинні фахові історики, а не люде, котрі жите своє посвятили єдино збираню хрущѣвъ, мотильѣвъ та червачкѣвъ» [22, с. 130].

1880 р. Омелян Партицький став засновником, видавцем і редактором ілюстрованого двотижневика «Зоря» (підзаголовок – «Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ»). Як додаток до часопису у 1883–1885 рр. вийшло 11 томів «Бібліотеки “Зорі”». Зокрема, «Слово о полку Ігоревім» (1884). Примірник зберігається у бібліотеці Франка: Слово о полку Ігоревѣмъ: Текстъ зъ перекладомъ і зъ поясненемъ старорускихъ правилъ акцентовыхъ и ритмичныхъ / Выдавъ Ом. Партыцкій. Во Львовѣ: Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка подъ зарядомъ К. Беднарского, 1885. 159, [1] с. (Бібліотека «Зорѣ») [2, с. 250], два томи поезій Т. Шевченка (Поезії Тараса Шевченка, 1884. Ч. I.; 1885. Ч. II), твори А. Могильницького (Письма Антонія Любичь Могильницкого, 1885), І. Франка (Воа Constrictor. Повѣсть, 1884), В. Ільницького (З рѣжныхъ краѣвъ і народѣвъ, 1884. Ч. I: 1. Сіям. 2. Туркестан; Море и его чудеса. Написавъ Денись, 1885),

Г. Цеглинського (На добродѣйни цѣли! Комедія в 3 дѣях, 1884; Соколики. Комедія в IV дѣях, 1885; Тато на заручинах. Мѣщанська пригода в 1 актѣ, 1885).

Восени 1884 р. Омелян Партицький серйозно захворів, планував передати часопис у власність і під редагування Франкові. Однак керівництво Товариства імені Шевченка, у друкарні якого виходила «Зоря», розпорядилося взяти часопис під свою оруду, обіцяючи за це анулювати борг перед друкарнею (200 злотих). Партицький погодився, зберігши за собою право ще рік бути редактором. Від січня 1885 р. «Зоря» стала власністю Товариства імені Шевченка. Про усі пертурбації рішень про редакторство часопису докладніше читаємо у листуванні Франка за 1884–1886 рр. 1897 р. «Зорю» перейменовано на «Літературно-науковий вісник» НТШ – перший всеукраїнський літературно-науковий і громадсько-політичний часопис, що виходив під редакцією Михайла Грушевського.

Важливою цариною діяльності Ом. Партицького була освітня, викладацька робота. Намісник Галичини Аґенор Голуховський запросив був його до участі в роботі новоствореної комісії при Крайовій шкільній раді – органі управління освітою в Галичині, що займався питанням складання і редагування підручників для українських народних шкіл і гімназій. Отримавши навик при укладанні серії «Читаночок для

сільських людей», що виходила у товаристві «Просвіта», враховуючи рекомендації П. Куліша, у 1871 р. Партицький підготував «Руську читанку для низших клас середніх шкіл». Читанка вирізнялася чіткою структурою, твори групувалися за видовими, жанровими, тематичними (для статей) характеристиками. Проза: оповідання, повісті, повістки, байки, казки, притчі, «описи» з історії, природи, географії, етнографії, дидактичні статті; поезія: поезія епічна, поезія лірична; загадки. У читанці було представлено твори Л. Глібова, Гр. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, А. Метлинського, А. Могильницького, С. Руданського, О. Стороженка, Ю. Федьковича, М. Устияновича, М. Шашкевича, Т. Шевченка, статті І. Верхратського. У виданнях, які здійснював Партицький, велика увага присвячувалася творам письменників з Наддніпрянщини. Це було продовженням тих підходів, яких дотримувалися народовці у часописах 60-их років («Вечерниці» (1862–1863), «Мета» (1863–1864), «Нива» (1865), «Русалка» (1866), («Правда» (1867–1870)). «Під ідейним впливом наддніпрянських громадівців народовська інтелігенція пропагувала в Галичині твори нової української літератури, наближала місцеві мовні норми до загальноукраїнських, поширювала українську історичну свідомість» [26, с. 168].

1873 р. підготував і видав «Граматику языка руского для оужитку в школах людowych в Галичині», яка

зі змінами і доповненнями перевидавалась 1880, 1885, 1889 рр. «Граматика» була наближеним варіантом сучасних підручників для початкових шкіл, охоплювала всі обов'язкові розділи: фонетику («Наука о звуках»); морфологію («Наука о словах и о відміні слів»); синтаксис («Наука о реченнях»); правопис («О правописи»).

1878 р. Партицький уклав і видав «Руску читанку для третьої кляси шкіл народних». 1879 р. з'явився його «Рускій букварь для школ людових», який теж витримав кілька перевидань (1881, 1882, 1884, 1886). Діяльність Омеляна Партицького з укладання, редагування і видання підручників була великим внеском не лише у розвиток українського (галицького) шкільництва, а й для розширення кола читачів української літератури.

Про професора української мови Ом. Партицького згадувала одна зі студенток учительської семінарії Юлія Шнайдер (Уляна Кравченко) у переліку високодостойних викладачів, котрі «являються <...> в блисках ідеалу» [15, с. 599]. Саме завдяки Омелянові Партицькому відбувся дебют молодого письменниці, у часописі «Зоря» було опубліковано її оповідання «Калитка». У спогадах Уляни Кравченко читаємо: «дядько Омелько (так називаю професора Ом. Партицького) без остаточної моєї згоди, без повідомлення – помістив мою “Калитку” в “Зорі” ч. I і II р. 1881. // Задума лягає на душу. // Чи панею-володаркою свого “я” буду коли, чи зможу все

жертвувати, щоб творити? ... // Але дядько Омелько щасливий: вірить, що для Галицької України здобув – з'єднав письменницю. Він тільки для ідеї живе, нічим не в'яжеться, самотній на світі...» [15, с. 683–684]. Професор Партицький намагався «українізувати» всіх учениць, зазначала Уляна Кравченко, дочка Юлія Шнайдера, що походив із родини німецьких колоністів. Саме професор «доставляв їй необхідну лектуру для едукції – книжкові новинки та класичні твори українського письменства, річники “Зорі”, “Газету школьну”, “Словар” та ін. З книжок, які приносив Партицький, Кравченко радо користалася, сподіваючись здобути знання, а передовсім, “заволодіти мовою, щоб до народу промовляти”» [17].

З короткого повідомлення І. Франка про вихід книжки Володимира Масляка (Поезії. Том I. Краків. 1886) довідуємося, що поет Масляк присвятив свою дебютну збірку проф. д-рові О. Огоновському і проф. О. Партицькому [30, т. 53, с. 180]. Про те, що Ом. Партицький підтримував молодих авторів написав також Іван Копач: «дати годить ся, що й робота письменська других людей як Іляріона Грабовича, Льва Сапогівського, К. Бобикевича, Вол. Масляка, Юлії Шнайдер розвилась завдяки особистому впливові Ом. Партицького» [13, с. 6].

В останні роки життя Омелян Партицький їздив на лікування до Одеси, відпочивав у Карлобаді (те-

пер – курорт Карлові Вари, Чехія). 21 січня 1895 р. він раптово помер.

Конфлікти, співпраця Івана Франка та Омеляна Партицького

Франко і Партицький належали до одного народолюбського табору, працювали для розвитку української мови, літератури, культури у Галичині, хоч належали до різних поколінь і не сходилися в окремих світоглядно-ідейних питаннях.

Про те, що Франко критично ставився до літературно-публіцистичної діяльності та політичних переконань Ом. Партицького свідчить один факт, згаданий у листуванні Франка та Ольги Рошкевич. Взимку 1879 р., коли молоді люди таємно переписувалися (і зустрічалися), Франко розповів дівчині, що написав комедію «Жаби». У переліку героїв нового твору був і Партицький: «виладжую до друку триактову комедію політично-літературну “Жаби”, в котрій будуть висміяні до “крайніх преділ” наші літературні та професорські поваги – Ільницький, Шараневич, Огоновський, Барвінський, Партицький і Площанський <...>. Іно що скінчив “Жаби”, читав християнам – сміялися до розпуку» (лист від 2 січ. 1879 р.) [30, т. 48, с. 138].

Влітку 1879 р., коли О. Рошкевич була вже заручена з В. Озаркевичем і готувалася до весілля, вона нагадала Франкові про його комедію. У своєму листі Ольга піднесено ділилася планами, що їх дасть змогу здійснити нове, вільне від

батьківського контролю, заміжнє життя: читання книжок, переклади, самоосвіта, праця в школі для навчання сільських дівчат «ручних робіт». Якраз свій учительський заробіток вона готова була офірувати на видання книжок, найперше, на комедію Франка: «<...> надіюсь, ні – хочу! увидіти друковані твої “Жаби”, бо шкода, най не задавнюються» (лист від 13 лип. 1879 р.) [30, т. 48, с. 642]]. Судячи з назви твору, «Жаби», Франко мав за взірець однойменну комедію Аристофана (405 р. до н. е.), що вважається зразком античної літературної критики у драматичній формі. Твір Франка не було опубліковано. Рукопис не зберігся.

1880 р. Партицький опублікував огляд повістки Франка «На дні» («Зоря». 1880, № 20, с. 272). Франко прочитав у цьому «підлу рецензію» і написав у відповідь «лютішеє письмо» в обороні своєї честі і гідності [Львів, жовтень, після 27, 1880 р.]. Те, що Партицький нічого не сказав про художню вартість твору, за словами Франка, можна зрозуміти: тоді не було розвинутої української літературної критики, рецензент міг не знати елементарних правил тону. Але надмірна увага до біографічних моментів (акцентування на арештах і т. д.), перебільшення і перекручення фактів для красного слівця, нелогічність у коментуванні твору – це Франка обурило. Він виказав Партицькому некомпетентність, маніпулятивність суджень, відсутність логіки і «безсовісну брехню»!

Для Партицького таке поводження неприпустиме, адже він – педагог, редактор, сівач розуму для широкого загалу [30, т. 48, с. 245–251]. Лист Франка закінчувався словом «Прощайте!». Чи писав Партицький відповідь – не відомо.

За якийсь час, навесні 1881 р., Франко згадав про цей конфлікт у листі до М. Драгоманова, від 22 берез. 1881 р., де представив Партицького, разом із К. Заклинським, дуже некомпліментарно: «Партицький – редактор “Зорі”, той сам, що писав свинства, а Заклинський, чоловік так само свинуватий і ретроградний, хоч і працює більше від других студентів» [30, т. 48, с. 278]. Згадка про редактора «Зорі» тут побіжна, Драгоманов знав контекст, зокрема, і про відгук Партицького на повість Франка «На дні».

У листі до М. Павлика від 12 листоп. 1882 р., перебуваючи у Нагуєвичах, Франко звірився зі своїми творчими та фінансовими планами: «Я тепер кінчу повість (“Захар Беркут”, – М. К.-Ч.) на премію, розписану “Зорею”, і надіюсь одержати премію в сумі 250–200 з[лотих] р[инських]» [30, т. 48, с. 325]. У листі Франко одразу ж і виклав, як він думає розпорядитися грошми – повернути борги, підтримати газ. «Світ», вкласти кошти у вид. власної поетичної збірки («Історія лівої руки») чи в інші вартісні справи. Висловивши свої міркування щодо ведення редакторської політики у часописі «Світ» (перехід на етимологію задля збіль-

шення пренумерації (передплати), публікація Павликових творів), представивши власні творчі здобутки, Франко знову повернувся до теми прибутку за премію, а відтак, відкрив преміяльні «козири»: «Але що се за премія і що за повість, на котру я так числю, як на чотири тузи, питаєте Ви! Річ проста. “Зоря” розписала премію на повість, з обіцянкою платити за лист печаті по 20–25 зр. Повість, після його жадання, має бути “ідеальна, з життя, а ще ліпше з бувальщини нашого народу”. Отже, я пишу повість історичну, з XIII віку, напад монголів, і ідеальну (по поніманію характерів, хоч реальну по методі писання <...>» [30, т. 48, с. 329]. Франко згадав про Партицького як про ініціатора премії, сказав про свою готовність у скрутних обставинах зробити примирливий крок йому назустріч, і про сподівання на перемогу у конкурсі: «Яка буде її (повісті. – М. К.-Ч.) доля у руках Партицького – боги знають. Ми з Парт[ицьким] дуже в вражі, я йому написав був лютішеє письмо за підлу рецензію “На дні” – тільки ж тепер я чув, що Парт[ицький] невдоволений собою і дотеперішньою “Зорею”, рад би поставити її деяк на живий плац і спеціально рад би поєднатись зо мною. Що ж діяти, гнів сорочки не дасть; стрібую, не помітуючись (не відрікаючись. – М. К.-Ч.) своїх думок, зав’язатись [і]з П[артиць]ким, а в теперішнім разі аж два гриби в борщ прибули б мені: і повість би напечаталась (щоб без зміни, се condition sine

qua non [неодмінна умова]), і гроші б були. І надіюсь, що воно так буде: і Корнило Устиянович, і ще дехто другий, близько П[артицьк]ого стоячі, попруть (підтримають. – М. К.-Ч.) мого “Захара Беркута”. Коб лиш скінчити» [30, т. 48, с. 329].

Через п'ять днів, 17 листоп. 1882, Франко написав до редактора «Зорі» Ом. Партицького. Після «лютішого письма» дворічної давнини тепер Франкові, за його словами, як молодшому, випадало першому зробити крок назустріч. Він розважливо підкреслив, що вони із Партицьким належать до одного народовського табору, а розходження у переконаннях, належність до різних полюсів цього табору, не може бути на заваді їхній співпраці у літературних справах. Крок примирення Франко підкріпив поданням повісті «Захар Беркут» на конкурс «Зорі», а також пропозицією надсилати свої дописи до газети. Наостанок молодий автор підкреслив свою незалежність і незаангажованість: «А коли мій “Беркут” Вам не сподобається, то я прошу Вас передати його редакторові “Світу”» [30, т. 48, с. 335].

На цього примирливого і ділового листа Партицький відписав 15 груд. 1882 р. За відповіддю Франка, від 20 груд. 1882 р., можна реконструювати, як редактор «Зорі» поставився до пропозицій літературної співпраці, і як він, як розпорядник конкурсу, розписав нові вимоги й умови премії. І там, і там для Франка каменем спотикання стала оплата за публі-

кації («ремунація»). Але якщо на пропозицію дописувати до «Зорі» за ціну «по центові від стрічки» Франко, «від біди», готовий був пристати – хоч би для можливості висловити свою думку, то з гоноаром за повість «Захар Беркут» він категорично не згоджувався. «Він (“Захар Беркут”. – М. К.-Ч.) стоїв мені великого труду, писаний і посланий був (з доповненням усіх Ваших умовин) для співубігання о премію <...> Простіть, добродію, моє вираження, але справді, я не знаю на яку тепер ступити з тим нещасливим “Беркутом”. Ви начислили мені за нього 50 з[лотих] р[инських] ремунації, а я числив, беручи найнижчу скалу Вашої премії, 180 зр. (10 арк[ушів] печаті), – як бачиться, різниця велика» [30, т. 48, с. 336–337]. Окрім ціни Франко також не погоджувався, щоби до друку повість подавали зі скороченнями. Висловивши свої вимоги («ultimatum») щодо справи конкурсу, Франко повернувся до питання співпраці у газ. «Зоря». Представив готові напрацювання, які він тут-таки надсилав до друку, зокрема, переклад чотирьох сонетів Шекспіра [30, т. 48, с. 338–339]. На перспективу молодий автор заявив про готовність дописувати статті і рецензії до газети.

Услід за листом до Партицького Франко послав депешу Драгоманову, 23 грудня 1882 р.: «думав, що від “Зорі” роздобуду дещо грошей, і написав повість на конкурс о премію – десять листів печатних, от, думав я, міркуючи по

його прилюдній обіцянці, буде хоч 200 з[лотих] р[инських]. Аж тут бух, присилає мені пан Партицький писемце, “не знаю, каже, який би то винайти *modus* до гонорувannya вашої повісті: найкраще, здається, буде по центові від вірша, т. є. за цілу повість 50 зр.”. Що Ви скажете на таке поняття редакторської чесності словності? Премію на показ виставляє, а опісля й словом о ній не заїкнеться – сховав до кишені!» [30, т. 48, с. 341]. Відповідь Драгоманова була дуже критичною і напучувальною.

На час 29 груд. 1882 Франко отримав два листи від Партицького. Тепер, як видно із Франкової відповіді, послання для нього були конструктивними, умови співпраці прийнятними. Оскільки редактор «Зорі» висловив деякі застереження щодо історичних реалій, описаних у повісті, письменник відповів на головніші дискусійні теми. Зокрема, щодо успішності правління громад порівняно з князівсько-боярським урядуванням; щодо легенди про Манявський Скит, що слугувала також основою для поеми А. Могильницького. Франко погодився із думкою про неприпустимість знахарства серед ченців, у повісті він якраз «виразно сказав, що Захар відвернувся від знахаря, а пристав до поважного лікаря-монаха» [30, т. 48, с. 345]. Франко пообіцяв Партицькому приїхати до Львова «по святах» для узгодження інших проблемних питань, здійснення коректур чи скорочень. У підсумку він пристав на

ціну друку повісті – 2 гульдени за «вірш» (рядок), так сума гонорару удвічі виростала порівняно із запропонованими у попередньому листі цифрами. Це давало можливість за надісланий аванс, «кільканадцять гульденів», поїхати до Львова.

Про кінцевий фінансовий результат домовленостей з Партицьким Франко відчитався Драгоманову у листі від 16 січ. 1883 р. Виправдовувався, що мусив таки пристати на ціну 120 гульденів за повість, через борги. А далі, відповідаючи на критику Драгоманова, картав себе за співпрацю з Партицьким: «Я сам глибоко чую се, що мені не слід би печатати нічого в “Зорі”, – так мені здається, немов сам у себе краду, а ще до того коли зважу свинську вдачу Партицького. Але ж бо де мені подітися з моєю белетристикою?» [30, т. 48, с. 346]. Такий тон у характеристиці Партицького тут був продовженням одного із попередніх його описів. Крім того загрузлий у сільських клопотах, відірваний від наукових, інформаційних джерел Франко відповідав на листа старшому, авторитетному, досвідченому Драгоманову, який до всього часто йому дорікав: і за помилки у статтях, і за розсіювання себе у багатьох починаннях, і за співпрацю з різними часописами, тоді як власне видання, «Світ», скочувалося та занепадало. «Держіться собі смирененько, <...> не міняйтеся з “Ділами” і “Зорями” вже через те, що не зна-

ете, куди оці підуть завтра. Через це я з радістю читав у Вашому листі, <...> як одурив Вас П[артицьк]ий. А Ви ж чого чекали? Щоб со- рока соловієм співала?» [18, с. 47]. Драгоманов високо цінив талант Франка-письменника: «Я <...> великий поклонник Ів. Франка, як беллетриста» [18, с. 47]. Але відповіді на Франкове запитання, «де мені подітися з моєю беллетристикою?», навчитель не давав.

Франко і Партицький дійшли згоди. У конкурсі «Зорі» першу премію здобула повість «Захар Беркут». Твір друкувався у часописі [28], також накладом «Зорі» повість вийшла окремим виданням [29]. Якраз у 1883 та 1884 роках Франко активно подавав до часопису свої літературні твори, переклади, статті. Від вересня 1885 і до листопада 1886 р. Франко здійснював редагування часопису. Співпрацю Івана Франка у журн. «Зоря» докладно дослідив Федір Дисак [8].

Із листування прочитуємо, яким великим авторитетом був для Франка Драгоманов. І в ситуації неприйняття, засудження соціалістичних ідей з боку галицьких народовців (див. зокрема публікації В. Барвінського, Д. Тяничкевича (Федора Черногори) у журн. «Правда» за 1877 р.) Франко опинявся на перетині конфлікту. Партицький негативно ставився до революційних, соціалістичних ідей, які поширювалися з Російської імперії.

Іван Франко про Омеляна Партицького

У статтях і дослідженнях Іван Франко часто згадував прізвище Партицького, коли йшлося про культурний розвиток Галичини 60–80 рр. ХІХ ст. Аналізуючи культурні та видавничі умови, що дали поштовх до подолання етимологічної «мертвеччини» в Галичині, Франко сказав про видання «Правда» (від квіт. 1867–1870, і далі з перервами), де працював Омелян Партицький, і згадав про нього в переліку писателів і поетів, котрі належали до гурту фонетиків (стаття «Етимологія і фонетика в южноруській літературі») [30, т. 29, с. 163]).

У праці Франка «Українськоруська (малоруська) література» Партицького згадано серед молодих «талановитих письменників і публіцистів», – К. Климковича, Ф. Заревича, В. Шашкевича, А. Вахнянина, – які, натхнені творчістю Тараса Шевченка й особистим впливом Пантелеймона Куліша, відновлювали у 60-их рр. ХІХ ст. в Галичині літературу народною мовою [30, т. 41, с. 86].

В оглядовій статті «Українці» серед скромних здобутків Галицької України у 60-х рр. ХІХ ст. Франко на чільне місце поставив поетичну творчість Юрія Федьковича, а серед значних імен (О. Огоновського – автора шеститомної історії української літератури, Є. Желехівського – укладача українсько-німецького словника, діалектолога І. Верхратського)

сказав і про Ом. Партицького – автора студії «Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка» (1872) (30, т. 41, с. 190).

Франко часто згадував про Партицького саме як про автора студії «Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка». У статті «Причинки для оцінення поезій Тараса Шевченка 1. Гайдамаки» (30, т. 53, с. 27–41), представивши короткий огляд літератури про Шевченка, Франко охарактеризував студію Партицького як «Найкращ(у) роботу про Шевченка, яка появилася в Галичині» на той час. Хоч ця найкраща робота мала великі недоліки (30, т. 53, с. 28). У «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 року» Франкова оцінка дослідження Партицького – також частково є позитивною: «Другий ветеран, що виступив на літературне поле ще в “Зорі галицькій яко альбумі” 1860 р., Омелян Партицький, (першим “ветераном” у поданні Франка був Ом. Огоновський. – М. К. Ч.), дебютував у р. 1872 дуже радикальною книжкою “Провідні ідеї в письмах Тараса Шевченка”, в якій, між іншим, з натиском підніс протест Шевченка проти православної церкви, витолкувавши в теологічному змислі Шевченкові слова: // Церква-домовина / Розвалиться, а з-під неї / Встане Україна» (30, т. 41, с. 354)). Але на цьому добрі слова Франка вичерпувалися, бо далі мова йшла про Партицького як видавця, про його втручання у твори Шевченка та інших авто-

рів. Франко підносив дослідження Партицького про Шевченка в тих моментах, де прочитувалися суголосні з його тодішнім світоглядом радикальні, антиклерикальні судження, але оцінка редакторської діяльності Партицького – нищівна: «Пізніше, однак, Партицький згубив той свій радикалізм і в своїх многочисленних руських читанках та інших підручниках, які видавав накладом ради шкільної крайової, завзято кастрував не лише Шевченкові вірші, але також твори інших письменників, які не підходили під його дуже обмежений естетичний смак» (30, т. 41, с. 354).

Видавнича і редакторська діяльність Омеляна Партицького мала в особі молодшого Франка дуже вимогливого критика і коли йшлося про коломийське видання поезій Юрія Федьковича (30, т. 33, с. 127–128), і щодо публікації художніх текстів Володимира Стебельського (30, т. 36, с. 61), і стосовно видання творів Тараса Шевченка (30, т. 37, с. 372).

У «Передмові» до своєї збірки «Добрий заробок і інші оповідання» (Львів, 1902, с. VII–XI), Франко дорікав Партицькому за його редакторську неуважність до письменницьких рукописів, бо Франкові оповідання запропастилися – чи то через конфіскацію часопису, як «Микитичів дуб», поданий до «Славянського альманаху», чи то через неуважність – як «Записки недужого», що пропали у теці Партицького [30, т. 33, с. 400]. Крім того редактор «Зорі» (очевидно,

ідеться знов таки про Партицького) відхилив друк новели Івана Франка «Муляр», керуючись критерієм власного досвіду: мовляв, «мулярі загалом великі лінюхи», а такого факту, що про нього розповідає Франко, він (редактор) не бачив ніколи (30, т. 33, с. 401). У праці «З остатніх десятиліть ХІХ віку» Франко ще раз нагадав про несправедливу редакторську цензуру Партицького: «Мойого “Муляра” редактор “Зорі” признав не вартим друку для того, бо, мовляв, він такого факту не бачив ніколи, а мулярі, по його думці, найгірші п’яниці» (30, т. 41, с. 497).

У «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.» (Львів, 1910) Франка Партицький стоїть серед «видніших діячів пізнішого українофільського напрямку», що виступили в альманасі «Зоря галицькая яко альбум на год 1860» [30, т. 41, с. 312]. Про Партицького сказано як про одного з перших, з ким зав’язав знайомство Куліш у Галичині (30, т. 41, с. 325). «Мабуть, за ініціативою Куліша, в усякім разі при участі Партицького і Вахнянина, засновано у Львові новий українофільський часопис “Правда”, що почав виходити в цвітні 1867 року. В перших роках сього видання з огляду на те, що головні редактори не жили у Львові, за редакцію відповідали фігуранти Лонгін Лукашевич, урядник асекураційний 1867 р., та ад’юнкт судовий Іван Микита 1868 р.» (30, т. 41, с. 325). У «Нарисі» також згадано про конфуз, що

стався з Партицьким: «В р. 1873 він [Ом. Партицький. – М. К.-Ч.] видав першу часть збірки своїх поезій п(ід) з(аголовком) “Поезії Омеляна Партицького”. Випустивши в світ се видання, він добачив, чи, може, хтось звернув його увагу на те, що у вірші “Сільський аптекар” стояли на кінці слова, що той аптекар “усю свою аптеку носив у штанах”. Се так зженувало [збентежило. – М. К.-Ч.] автора, що він, як подає бібліограф, знищив усю решту нерозпроданого видання і пробував навіть скуповувати продані вже примірники. Твердження бібліографа (И. Е. Левицкий. Галицко-русская библиография ХІХ-го столетия, т. II, ст. 199), що “автор уничтожил целое издание” неправдиве, бо примірники ще й досі попадаються в антикварській торгівлі. Партицький до самої смерті не цурався віршування і ще в 80-х роках у видаваній ним “Зорі” друкував свої вірші під псевдонімом Ом. Один» (30, т. 41, с. 354). Про «один томик поезій виданий р. 1873, але зараз же таки самим автором (Партицьким) викуплений і знищений» читаємо також в І. Копача (13, с. 8). Звідки взявся «дим» про знищення видання невідомо. Примірники дійшли до нашого часу (2, т. 1, с. 359; 15), і можна було би сказати, що «Сільський аптекар» не винен, у збірнику немає такого вірша. Але є в Ом. Партицького «Михайло-Лькаръ. Повѣстка», саме його рядки розвеселили читачів і стали приводом до переказування (аль-

манах «Зоря галицкая яко альбум на год 1860» (10, с. 101–103)).

В огляді «Українська альманахова література» Франко сказав добре слово про літературний часопис «Зоря», що його 1880 р. заснував Партицький. Серед домінуючої тоді альманахової літератури і метеликів це було перше українське видання, що стояло самостійно «на власних ногах», і це свідчило про поступ у розвитку української періодики, сприяло поширенню художньої літератури і наукової думки [30, т. 27, с. 95].

Омелян Партицький був одним із чільних представників народовського руху 60-их – 80-их рр. XIX ст. Успішні видавничі проекти «Просвіти», що вийшли за редакторства Партицького («Зоря. Читаночка для сельських людей» (1869, 1870), «Народний календар» (1870)), його увага до публікування літературних творів письменників Наддніпрянської України у збірниках, періодичних виданнях («Газета Школьна» (1875–1879), «Зоря» (1880–1885)), активна педагогічна діяльність мали велике значення для піднесення культурно-освітнього рівня галичан, для зміцнення ідеї української національної єдності. Попри ідейні, світоглядні розбіжності Омелян Партицький і Іван Франко приходили до порозуміння у редакторській, видавничій роботі. Період співпраці Франка у часописі «Зоря» сприяв піднесенню літературного, наукового рівня видання. У своїх статтях і до-

слідженнях Франко підкреслював здобутки у діяльності Партицького (видання українсько-німецького словника (1867), радикальний підхід у тлумаченні поетичних рядків Т. Шевченка – «Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка» (1872), заснування літературно-наукового часопису «Зоря» (1880)). Критика невдалих редакторських втручань Партицького показує вимогливість Франка до якості видань, до мови художніх творів.

Список використаних джерел

1. Аркуша О. Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX століття. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1999. Вип. 34. С. 231–268.
2. Бібліотека Івана Франка: Науковий опис: У 4 т. Київ, 2010. Т. 1. 622 с.
3. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника.
4. Верхратський І. Кілька слів о словарі Партицького // *Правда*. 1875. № 8. 18 (30). IV. С. 303–310; № 9. 3 (15). V. С. 348–358.
5. Верхратський І. Г. Одвіт п. О. Партицькому на его замітку вимірену против статьи «Кілька слів о словарі О. П[артицького]» и декотрі інші замічання, именно о літературній стійности и тенденції «Друга». Львів: Печатня Ставропиг. Ин-та. Під зарядом С. Гучковського, 1876. 40 с. Підпис: *И. Верхратский*.
6. Вовчок М. Народні оповѣданя. Львів, 1877. Т. I, II, III.
7. Горак Р. Редактор «Зорі» Омелян Партицький // Горак Р., Гамлій І. *Загублені на Журавенщині*. Львів: Каменярь, 2005. С. 217–241.
8. Дисак Ф. Бібліографічний покажчик літературних, наукових, публіцистичних творів Івана Франка в журналі «Зоря». *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика.

Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2007. Вип. 31. С. 66-73.

9. Засенко О. Нове зібрання творів Марка Вовчка // Марко Вовчок. *Твори: в семи томах*. Київ, 1964. Т. 1. С. 5-20.

10. «Зоря галицькая» яко альбумъ на годъ 1860 : Альманах / Видав Богданъ А. Дѣдицькій. Въ Львовѣ : Типомъ Института Ставропигійського, 1860. 560 с.

11. Зоря. Читаночка для сельскихъ людей. Оу Львовѣ: Коштомъ и заходомъ товариства «Просвѣта»; Зъ друкарнѣ Ставропигійского Института, пѣдъ зарядомъ Стефана Гучковско-го, 1869. Кн. 1. 59 с.

12. Качмар О. Педагогічна спадщина та громадсько-просвітницька діяльність Омеляна Партицького: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.

13. Копач І. Омелян Партицький (род. 1840 р., умер 20. І. 1895 р.) (Некрольоґ). *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. 1895. Т. 5. С. 5-10. В інших джерелах вказано, що Ом. Партицький народився у с. Тетевчиці, тепер Радехівського р-ну Львівської обл., походив із Золочівського повіту на Львівщині. Див.: Качкан В. Партицький Омелян Йосипович. Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М. Романюка. Львів. 1996. Вип. III. С. 234.

14. Коцопей Г. Омелян Партицький про виховний ідеал української молоді. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський. 2014. Вип. 1 (16). С. 63-69.

15. Кравченко У. Твори. Торонто, 1975. 796 с.

16. Куцій І. Концепція етногенезу слов'ян у науковій спадщині Омеляна Партицького. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль, 2011. Вип. 6-7.

17. Лапій М. «Думками, душою належали ми до себе»: взаємини Івана Франка та Уляни Кравченко у світлі епістолярно-мемуарних джерел / Наук. і літ. ред. Євген Нахлік ; НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка НАН

України». Львів. 2021. Серія «Іван Франко і діячі української культури, науки та мистецтва (XIX – початок XX століття)». Випуск III.

18. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / Ред. І. Вакарчук, Я. Ісаєвич. Львів, 2006. 560 с.

19. Народный календарь на рѣкъ звычайный 1870. У Львовѣ. З друкарнѣ М. Ф. Порембѣ, 1869.

20. Німецько-руський Словар через О. Партицького, учителя руского язика и литературы / Уклад. та авт. передм. О. О. Партицький. Львів: Накладом М. Димета и авт. друк. М. Ф. Поремби, 1867. XVI. 432, [7], 382 с.

21. [Партицький О.]. Відповідь на памфлетъ «Кілька слів о словарі О. Партицького». «Газета школьна». 1875. № 9. 1. X. С. 69-74. Підпис: О. П.

22. [Партицький О.]. Моя діяльність літературна (Відповідь п. Верхратському). «Газета школьна». 1876. № 15. 1.VIII. С. 120-122; № 16. 15. VIII. С. 128-131; № 19. 1.X. С. 152-154; № 22. 15. XI. С. 176-178. Підпис: Ом. П.

23. [Партицький О.]. Поезії Омеляна Партицького. Львів : Друк. закладу Осолінських. Під зарядом А. Фогля, 1873. Ч. 1. 82 с.

24. Партицький О. Провідні ідеї в письмахъ Тараса Шевченка: Студіумъ. Львів: Зъ друкарні Інститута Ставропигійського, підъ зарядомъ Стефана Гучковського, 1872. 32 с.

25. Пашук В. Через «Просвіту» до модерної нації: товариство «Просвіта» та польські просвітні організації Галичини. *Проект «Україна». Австрійська Галичина* / Авт.-упоряд. М. Литвин. Харків: Фоліо, 2016. С. 146-160.

26. Райківський І. «Руський з руським повітався...»: взаємини українських діячів Галичини і підросійської України в XIX – на початку XX ст. *Проект «Україна». Австрійська Галичина* / Авт.-упоряд. М. Литвин. Харків: Фоліо, 2016. С. 161-190.

27. Сніцарчук Л. Українські сатирично-гумористичні часописи Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 1998. Вип. 5. С. 161-174.

28. Франко І. Захаръ Беркутъ. Образъ громадского жия карпатской Руси въ XIII. Вѣцѣ. "Зоря". 1883. № 7. С. 97-103; № 8. С. 117-121; № 9, с. 133-139; № 10. С. 148-159; № 11. С. 169-175; № 12. С. 185-189; № 13. С. 205-210. № 14. С. 221-226; № 15. С. 237-243.

29. Франко І. Захаръ Беркутъ. Образъ громадского жия карпатской Руси въ XIII. вѣцѣ. Накладомъ редакціи "Зорѣ" у Львовѣ, 1883, 184 с.

30. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1976–1986.

References

1. Arkusha O. Mudryi M. Rusofilstvo v Halychni v seredyni XIX – na pochatku XX stolittia. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*. 1999. Vyp. 34. s. 231-268.

2. Biblioteka Ivana Franka: Naukovyi opys: U 4-kh t. Kyiv, 2010. T. 1. 622 s.

3. Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoyi naukovoyi biblioteki Ukrainy imeni Vasylia Stefanyka.

4. Verkhratskyi I. Kilka sliv o slovari Partytskoho. "Pravda". 1875. № 8. 18 (30). IV. s. 303-310; № 9. 3(15).V. s. 348-358.

5. Verkhratskyi I. H. Odvit p. O. Partytskomu na eho zamitku vymirenu protyv staty «Kilka sliv o slovari O. P[artytskoho]» y dekotri ynshi zamichania, ymenno o lyteraturnii stiinosti y tendentsiy «Druha» / Napysav Y. Verkhratskii. Lviv: Pechatnia Stavropyh. Yn-ta. Pid zariadom S. Huchkovskoho, 1876. 40 s.

6. Vovchok M. Narodnû opryvďdania. Lviv, 1877. T. I, II, III.

7. Horak R. Redaktor «Zori» Omelian Partytskyi // Horak R., Hamlii I. Zahubleni na Zhuravenshchyni. Lviv : Kameniar, 2005. s. 217-241.

8. Dysak F. Biblihrafichnyi pokazhyk tvoriv Ivana Franka v zhurnali «Zoria». *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Lviv, 2007. Vyp. 31. s. 66-73.

9. Zasenka O. Nove zibrannia tvoriv Marka Vovchka // Marko Vovchok. *Tvory: v semy tomakh*. Kyiv, 1964. T. 1. s. 5-20.

10. «Zoria halytskaia» yako albumъ na hodъ 1860: Almanakh / Vydav Bohdanъ A. Dъdytskii. Vъ Lvovъ: Typomъ Ynstytuta Stavropyhiiskoho, 1860. XXII, [2], 560 s.

11. Zoria. Chytanochka dla selskykhъ liudei. Ou Lvovъ: Koshtomъ y zakhodomъ tovarystva «Prosvѣta»; Zъ drukarnѣ Stavropyhiiskoho Ynstytuta, rōdъ zarădomъ Stefana Huchkovskoho, 1869. Kn. 1. 59 s.

12. Kachmar O. Pedahohichna spadshchyna ta hromadsko-prosvitnytska diialnist Omeliana Partytskoho: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Ivano-Frankivsk, 2006. 20 s.

13. Kopach I. Omelian Partytskyi (rod. 1840 r., umer 20.I.1895 r.) (Nekroloh). *Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*. 1895. T. 5. s. 5-10.

14. Kotsopoi H. Omelian Partytskyi pro vykhovnyi ideal ukrainskoi molodi. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Zbirnyk naukovykh prats*. Kamianets-Podilskyi. 2014. Vyp. 1 (16). s. 63-69.

15. Kravchenko U. *Tvory*. Toronto, 1975. 796 s.

16. Kutsyi I. Kontsepsiia etnohenezu slovan u naukovii spadshchyni Omeliana Partytskoho. *Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriiia: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny*. Ternopil, 2011. Vyp. 6-7.

17. Lapiy M. «Dumkamy, dusheiu nalezhaly my do sebe»: vzaiemny Ivana Franka ta Uliany Kravchenko u svitli epistoliarно-memuarnykh dzherel / Nauk. i lit. red. Yevhen Nakhlik. Lviv, 2021. Seriiia «Ivan Franko i diiachy ukrainskoi kultury, nauky ta mystetstva (XIX – pochatok XX stolittia)». Vypusk III.

18. Lystuvannia Ivana Franka ta Mykhaila Drahomanova / Red. I. Vakarchuk, Ya. Isaievych. Lviv, 2006. 560 s.

19. Narodnyi kalendar na rōkъ zvychainyi 1870. U Lvovъ. Z drukarnѣ M. F. Porembѣ, 1869.

20. Nimetsko-ruskyi Slovar cherez O. Partytskoho, uchytelia ruskoho yazyka y lyteratury / Uklad. ta avt. peredm. O. O. Partytskyi. Lviv: Nakladom M. Dymeta y avt. druk. M. F. Poremby, 1867. XVI, 432, [7], 382 s.

21. [Partytskyi O.]. Vōdprovѣd na pamflietъ «Kilka sliv o slovari O. Partytskoho». "Hazeta shkolna". 1875. no. 9. 1.X. s. 69-74. Pidpys: O. P.

22. [Partytskyi O.]. Moia dĕialnôst literaturna (Vôdprovĕd p. Verkhratskomu). "Hazeta shkolna". 1876. no. 15. 1.VIII. s. 120-122; no. 16. 15. VIII. s. 128-131; no. 19. 1. X. s. 152-154; no. 22. 15. XI. s. 176-178. Pidpys: *Om. P.*
23. [Partytskyi O.]. Poezyi Omeliana Partytskoho. Lviv: Druk. zakladu Osolinskykh. Pid zariadom A. Fohlia, 1873. Ch. 1. 82 s.
24. Partytskyi O. Providni ydei vĕ pysmakhĕ Tarasa Shevchenka: Studiumĕ. U Lvovi: Zĕ drukarni Ynstytuta Stavropyhiiskoho, pidĕ zariadomĕ Stefana Huchkovskoho, 1872. 32 s.
25. Pashuk V. Cherez «Prosvitu» do modernoi natsii: tovarystvo «Prosvita» ta polski prosvitni organizatsii Halychyny. *Proekt «Ukraina». Avstriiska Halychyna / Avt.-uporiad.* M. Lytvyn. Kharkiv: Folio, 2016. s. 146-160.
26. Raikivskiy I. «Ruskyi z ruskym povitavsia...»: vzaiemyny ukrainskykh diiachiv Halychyny i pidro-
siiskoi Ukrainy v XIX – na pochatku XX st. *Proekt «Ukraina». Avstriiska Halychyna / Avt.-uporiad.* M. Lytvyn. Kharkiv: Folio, 2016. s. 161-190.
27. Snitsarchuk L. Ukrainski satyrychno-humorystychni chasopysy Halychyny (druga polovyna XIX – pochatok XX st.). *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky.* Lviv, 1998. Vyp. 5. s. 161-174.
28. Franko I. Zakharĕ Berkutĕ. Obrazĕ hromadskoho zhytia karpatskoy Rusy vĕ XIII. vĕtstĕ. "Zoria". 1883. no. 7. s. 97-103; no. 8. s. 117-121; no. 9. s. 133-139; no. 10. s. 148-159; no. 11. s. 169-175; no. 12. s. 185-189; no. 13. s. 205-210. no. 14. s. 221-226; no. 15. s. 237-243.
29. Franko I. Zakharĕ Berkutĕ. Obrazĕ hromadskoho zhytia karpatskoy Rusy vĕ XIII. vĕtstĕ. Nakladomĕ redaktsiy "Zorĕ" u Lvovĕ, 1883, 184 s.
30. Franko I. Zibrannia tvoriv: U 50-ty t. Kyiv: Naukova dumka, 1976–1986.